

Kultuuritöötajate täienduskool kutsub kõiki, kes on lühemat või pikemat aega tegelema oma esivanemate ja suguvõsa uurimisega,
ESIMESTELE
SUGUVÕSA UURIJATE PÄEVADELE, mis peetakse Tallinnas Tombi 55 1.-3. detsembrini algusega kell 16.00. Lähem info tel. 43 31 13 Ene Lukka.

Seda 1989 aasta novembris "Õhtulehes" ilmunud kuulutus võib lugeda esimeseks sammuks Eesti Genealoogia Seltsi ellukutsumise teel. Allakirjutanu, Ene Lukka on praegu Viljandi Kultuurikolledži õppejõud. Juubeliürituste sarjas toimuval teaduslikul konverentsil kuuleme tema suust üksikasju tolle perioodi kohta. 1. – 3. detsembrini Tallinnas toimunud suguvõsaurijate päevadest möödus ligi pool aastat enne kui jõuti Eesti Genealoogia Seltsi moodustamiseni 5. mail 1990.a.

Sellest, kuidas noore Seltsi töö edasi kulges, on räägitud meie lehe kolme esimese numbriga rubriigis "Mis tehtud, teoksil ja tulemas". Kuidas kulgesid suguvõsauringud Eesti vabariigi algaastatel ning meie Seltsi eelkäija Eesti Eugeneika ja Genealoogia Seltsi tegemistest on lugeda ka EGS-i Viljandi osakonna häälekandjast "Genealogus" nr. 1 Karl Kurro artiklis "Genealoogiast läbi aegade". Seltsi olemasolu jooksul toimunud on juttu ka teistes "Põlvnemislugu", "Sugupuulane" ja "Genealogus" numbrites.

Oma tegevuse 10 aasta jooksul on Eesti Genealoogia Selts palju ära teinud oma liikmete harimisel põhiliselt loengute ja kursuste korraldamise näol. Vähe on aga ära tehtud liikmeskonna laiendamisel, uute osakondade loomisel, meie uurijate tööde trükis avaldamisel ning Eesti elanikkonnale suguvõsaurimise tutvustamisel, seltsi sümbolika täiendamisel ja teiste seltsidega sidemete loomisel (vt. PL nr.9 märts 1999 ning PL nr.15 jaanuar 2000 juhtkirjad). Need kõik on Eesti Genealoogia Seltsi põhikirjas seltsi ülesannete all loetletud kohustused, millega ei ole tõsiselt tegeledud.

Juubeliaasta ettevalmistamise käigus on juubelitoimikorganiseerinud ühepäevase näituse Kristiine kaubanduskeskuses, EGS-i laualehte "Põlvnemislugu" ja eluloolist ning genealooge abistavat kirjandust tutvustava näituse Mustamäel Männi raamatukogus (end. Mustamäe I Raamatukogu), reklaaminud Seltsi juubeliüritusi raadios, TV-s ja ajalehtedes. Teaduslikuks konverentsiks ilmub trükist konverentsi ettekannete teeside kogumik. Ühistööna valmis juubeliembleem, mille ideekavandi autoriks oli Seltsi liige kunstnik Edith Paris. Viimastel kuudel on juubelikomisjon kogunenud nõupidamistele peaaegu igal esmaspäeval.

7. märtsil kell 16 avati Tallinnas, Rävla pst.10, Akadeemilise Raamatukogu fuajees Seltsi juubelinäitus, mis jääb avatuks 5.aprillini k.a. Peale raamatukogu direktori asetäitja avasõnu kõneles Seltsi suundlustest ja ajaloo EGS-i juhatuse esimees Harri Talvoja. Järgnes näituse lühitutvustus selle peakorraldajalt Pille Mäerannalt.

Pea näitust igati õnnestunuks ning kõrgeima hinde vääriliseks. Näituse vasaku tiiva seinal on ülesriputatud suguvõsataabelid ja sugupuud, nende hulgas ka üks vaibana kujundatud sugupuud. Vasaku tiiva vitriinides tutvustatakse Eesti Genealoogia Seltsi ja genealoogia ajalugu Eestis. Esmakordselt on näha vabariigi kaardil Seltsi liikmete paiknevus ning kihelkonnad, milliste uurimisega tegeletakse ja kui intensiivselt.

Näituse parema tiiva vitriinid tutvustavad kuidas valmib genealoogiline uurimus ning kuidas need on vormistatud. Siit võib leida piltidega illustreeritud suguvõsataabeleid, kooliõpilaste töid, uurimuste vormistamiseks arvuti kasutamise võimaluste tutvustust, suguvõsakokkutulekute materjale, vanu dokumente ning raamatuid jne.

Näituse külastajatel on võimalus arvamust avaldada külalisraamatusse sissekande tegemisega. Soovitame seda teha ka seltsikaaslastel saades sel moel uudseid ideid järgmiste näituste kujundamiseks – koostamiseks. Raamat võetakse kasutusele ka Seltsi teistel üritustel.

Kui teaduslikul konverentsil on kogu tegevus kindlatesse raamidesse valatud, siis aastakoosolekul on kõigil võimalus oma arvamust avaldada, soovitatavalt just Seltsi edasise tegevuse kohta. Huvitav, kas rahvas toetab piirkondlike seltside – ühenduste moodustamist jättes Eesti Genealoogia Seltsi neid ühendavaks ja suunavaks katusorganisatsiooniks. Selline jaotus on lähinaabrite juures Soomes ja Rootsis. Sama praktiseerivad ka mitmed Eesti seltsid. Kui idee leiab toetamist, järgneb põhikirja ümbertegemine ning allosakondade reorganiseerimine. Kõike tuleb aga teha Seltsi põhieesmärkide kiirema saavutamise ning ideede parema elluviimise nimel.

Teie Ants Roomets

Elades 2000. aastal oleme uhked, et juba 20. sajandi algul tegeldi Eestimaal suguvõsaurimisega. Seda tõendab allpool toodud üleskutse koos küsimislehega, mis ilmus väljaandes "Eesti Kirjandus" 1909. a. neljandas numbris. Et ka sel ajal leidis väärtuslikule algatusele vastuseisjaid ja vääritimõistmist, näitab kirjutis, millest väljavõtte avaldame laualehe järgmises numbris.

Üleskutse Eesti suguvõsade –loo uurimiseks.

Meie rahva keskelt on küllalt mehi tõusnud, kelle elu enam kui igapäevane olnud, kelle tegevus järjerikkaks saanud, mitte meie sugurahvale ise, vaid ka väljaspool selle piirisid. Ei ole selleks iga kord tarviski, et tege-lane kõrgel ja hiilgaval astmel oma ameti ja seisuse poolest oleks olnud. Meil on ka suur hulk mehi olnud, kes lihtsamas elukutses, kooliõpetajad, köstrid, põllumehed, vallakirjutajad, ehitajad, kaupmehed ehk muud ametmehed, oma elutööga jälgi on järele jätnud, millel meie kodumaa ja rahva elu edenemise kohta suur tähtsus on olnud.

Seesuguste tähtsate meeste- nende perekondade-lugu tunneme meie aga liig vähe. Meie ei tea mitte, kuis nad seks saivad, mis nad olivad; kes neid äratas ja juhatas, kes neid aitas tungida vaesest Eesti talust – suurema vabaduse, selgema valguse poole. Meie ei tea tihti seda kohtagi, kust tähtsaks saanud mees ehk tema esivanemad pärit olivad.

Ja ommeti oleks seda teada, mitte ükski huvitav, vaid ka väga õpetlik ja äratav, nimelt meie edasipüüdvale noorele soole. Kuid teateid seesuguste perekondade kohta saada on mitmesuguste raskustega ühendatud. Neid teevad tihti kõne all olevate sugukondade üksikute liikmete vale uhkus ja seltskonnalised eelarvamised.

Vale kasvatuse mõjul ei pea nemad ennast mitte enam eestlaseks, vaid sakslaseks, rootslaseks ehk kes teab missuguseks muulaseks veel. Selle juures võivad mõnegi perekonna liikmed oma suguvõsa alguse kohta eksituses olla, ilma, et nad seda teaksivad. Nad räägivad järele, mis nad vanemait kuulnud, kes oma soost sell ajal ära võõrdunud, temast häbenema hakanud, kui eestlased veel rõhutud orjakari olivad, eestlane ja harimata inimene sedasama tähendas.

Kõigi nende perekondade lugu, kes kuidagi Eesti rahva elu peale mõjunud, nendegi lugu, kes temast pärapoole ära võõrdunud, on üks osa meie kodumaa-loost. Viimastegi esivanemate püüdmine valguse ja vabaduse poole on üks tükk sest suurest võitluse-loost, milles terve Eesti rahvas orjaõöst on tunginud – priiuse koidu, hariduse päikesepaiste poole.

Seda lugu tundama õppida on meie kõikide kohus. See peab meile tuttavaks saama kõige tema valguse ja varjudega. Neid mehi, kes ka *lihtsas eluseisuses* meile *õpetajaks ja äratajaks* saanud, vaeva näinud ja palehigi valanud, ilma, et auutähed neid oleks ehtinud ja nad auu oleks otsinud, peame meie igal ajal meeles pidama. Kuid nendegi elualgus ja –jooks pole meile tähtsusetu, kes, *Eesti kannust võrsudes*, meie kodumaa ehk meie suures riigis muidu *järjerikkamale tegevusele ja lugu-peatud kohale* saanud, selgi korral, kui nende järeltuli-

jad oma alguse unustanud. Sest kelleks nemad saanud, selle eest on neilgi kõige pealt tänu võlgu oma – Eesti emale.

Nõnda astub meie ette ülesanne kõikide nende *perekondade lugu, kes Eesti kannust välja võrsunud ja meie rahva, kodumaa ja riigi kohta kuidagi tähtsaks saanud*, lähema uurimise alla võtta. See peab sündima, kui meile selle kohta mõnelt poolt raskusigi peaks tehtama ja seletada püütama, et nende perekondadel Eesti rahvaga midagi kokkupuutumist ei olla. Just siin peab kindel uurimine näitama, mis õige, mis mitte. Meie ainus siht olgu nagu mujal nii siingi – *ajalooline tõde*.

Eraviisil on siin väljal juba mõni vagu aetud. Üleskutse, mis 1903. a. "Postimehe" 55. numbris ilmus, kus Eesti perekonnaloost materjali koguda paluti, on mitmelt poolt lahket tähelepanemist leidnud. Juba on Eesti kannust võsunud laialise *Masingite suguvõsa* perekonna-raamat ilmuda võinud.

Kuid veel on palju teha. Meil tuleks Eesti suguvõsade-loo uurimist plaanilikult ette võtta, seda nii korraldada, nagu muud vanavara korjamist. *Iga kihelkonna* kohta peaksime selgusele saama, missugused perekonnad sealt tõusnud, seal tegevad olnud, kellel meie rahva ja tema kultura kohta oma ajalooline tähtsus. Ühe jõud seda tööd ära ei tee. Siin peaksime ühendatud jõududega tööle hakkama. Materjaliks kõlbavad meile kõige pealt:

1. *Triikitud raamatutes ja ajakirjades* ja mujal kõik tähendused, mis tähtsate perekondade kohta käivad, kellel meie rahvaga ühendust: surmakuulutused, nekrologid, vanade ajalehtede kuulutused priikslaskmiste üle j.n.e.
2. *Kirjalikud tunnistused*, mis trükkis pole ilmunud: kirikuraamatute ülestähendused, mälestuskirjad hauakivide ja ristide peal, kirikutes ja kabelites; kogukonna-valitsustes linnas ja maal; nimelt vanema aja revisjonilehed; kirjad kameralkodades, kus priikslastud inimeste nimekirjad kokku seati ja korras hoiti, raekohtute arhiivides ja mõisate kirjakogudes.
3. *Kõik kuulnud jutud, kõik suusõnalised jutustused* tähtsate Eesti perekondade alguse kohta. Just seesugune perekonna-traditioni ülestähendamine võib plaanitud uurimistel suureks abiks olla.

Viimaks ei või tähendamata jätta, et Eesti suguvõsade-loo uurimine ja avaldamine ka *suurt kulu* nõuab. Ka seda peaksime kokku saada püüdma. Meie peaksime *abiraha* Eesti ajaloo, nimelt *Eesti genealoogia uurimiseks* asutama. Väike algus on selleks "Eesti Kirjanduse Seltsis" olemas, kus kuulsa kirjamehe "Otto Willem Masingi kapitali" esimeseks ehituskiviks on saanud. Seda kapitali peaksime kasvatama. Selle intressidest tuleks siis kõige pealt Eesti suguvõsade-loo uurimist toetada.

Kõiki seesuguseid teatusi tähtsaks saanud Eesti perekondade kohta – olgu nad nii vähesed kui tahes – palume korjata ja üles tähendada. *Ülestähendusi* palume *Nõo õpetaja M. Lipp'i* kätte (прих. Ниггень, чр. гор. Юрьевъ, Лифл.) otseteel saata; *rahalisi andeid* aga Eesti suguvõsade-loo uurimiste toetamiseks palume Tartusse "Eesti Kirjanduse Seltsi" eestseisuse kätte läkitada, kes neid "*O. W. Masingi kapitali*" kasvatamiseks paigale paneb.

Materjali kohta, mis Eesti suguvõsade-loo uurimise juures iseäranis tähtis, on *küsimislehed* kokku seatud. Need lähevad igale “Eesti Kirjanduse” lugijale lähema numbriga kätte. Ka saadab õp. M. Lipp neid küsimislehti igaühele, kes seda soovi postkaardi läbi temale peaks avaldama. Väga soovitatav oleks, et need küsimislehed igasse kihelkonda jõuaksivad ja sealt lahket vastajat leiaksivad.

Viimaks tähendame veel, et “Eesti Kirjanduse Seltsi” ajaloo-toimekond kõigi saadetuste üle avalikult aru annab ja selle eest mureseb, et nad teadusele mitte ära ei kaoks. Uurimiste vili ilmub omal ajal “Eesti suguvõsa uurimiste” järgmistes annetes.

Et see varemalt sündida võiks, sellepärast ühendatud jõuga üles –EESTI SUGUVÕSADELOO UURIMISE TÖÖLE.

Eesti Kirjanduse Seltsi ajaloo-toimkonna nimel

W. Reiman

M. Lipp

Eesti suguvõsade-loo uurimine

.....kihelkonnas.

Eesti perekonna-loo sõpru, mille uurimiste kohta pikem seletus “Eesti Kirjanduses” M. Lippi poolt ilmunud ja selle kohane “Üleskutse” Eesti Kirjanduse Seltsi ajaloo toimekonna poolt teistes ajalehtedes avaldatud, palutakse, nii palju kui võimalik, järgmiste küsimiste peale vastust anda:

1. Missugused tähtsamaks saanud Eesti perekonnad ehk üksikud tegelased on siit kihelkonnast tõusnud?
2. Missugused suusõnalised jutustused ja kuulujutud juhatawad selle alguse poole?
3. Mis on nende perekondade ehk inimeste kohta trükitud kirjanduses, raamatutes ja ajalehtedes ilmunud?
4. Mis teadusi annavad trükkimata kirjalikud tunnistused nende kohta kiriku- ja kogukonnawalitsuse archiivides ja mujal?
5. Millal ja mis järele sai sugukond enesele perekonna nime? Kui seda pärast wõrkeelseks muudeti, kuis oli selle esimene kuju?
6. Kus wallas ehk mõisas oli perekonna esiniku hääl? Mille mõjul on ta wabama õhu sisse pääsnud? Kes oliwad tall äratajaks ja abiliseks? Kas mõisaomanik? Kiriku- ehk kooliõpetaja ehk keegi muu?
7. Mis ametit pidas perekonna esinik?
8. Kui ta põllupidaja oli, kas koht oli ostetud? Millal ja mis tingimistega? Missugune tegewuseharu nimelt tegi mehe iseseiswaks?
9. Kas on perekonna esiwanem oma rahwale ustawaks jäänud?
10. Kui elukord teda ehk tema järeltulejaid kodumaalt kaugemale wiinud, kas ja kuis on ta veel osawõtmist oma rahwa kohta awaldanud?
11. Kui perekond Eesti rahwast ära wõõrdunud, mis rahwa poole ta hoiab? Kus arwab ta oma hälli olewat?
12. Missugused perekonna esiniku ehk tema järeltulijate poolt alatud ettevõtted ehk asutused teewad neid Eesti rahwale tähtsaks?

13. Kas on perekonna esiniku käsikirju ja pilti veel olemas? Kust neid saada?
14. Kust sugukonnast on perekonna esiniku abikaasa pärit? Tema teised perekonna liikmed?
15. Kus ja millal on perekonna esinik surnud ja maetud? Ühtlasi palutakse täit ära kirja tema hauakirjast ehk mälestuskirjast kirikus ehk kabelis.
16. Mis muidu veel perekonnast teada?

Praegu on küsimislehe teisel allkirjutajal ihuarsti Dr. Th. Karelli perekonnalugu uurimisel, millest tema sugulase, ihuarsti Dr. G. v. Hirschi elulugu lahutada ei saa. Sellepärast oleksiwad kõik sõnumed, mis nende tähtsate meeste kokkupuutumist meie maa ja rahwaga selgitaksiwad, iseäralise tänu wäärt ja soowitawad.

Wastusi palutakse iga üksiku perekonna kohta isehele peale üles tähendada, et nende korraldamine kergem oleks – ja saata: õpetaja M. Lippi kätte Nõo kirikumõisas (прих. Нигень, чр. гор. Юрьевъ, Лифл.)

Eesti Kirjanduse Seltsi ajaloo-toimkonna nimel:

W. Reiman

M. Lipp

Vanad talud

Kevadõil kuulen taas vanade majade juttu, minuni jõuab see endiste aegade hääl – luitunud seinad kuis tihuvad ootusenuttu, korstnad on külmunud surnuks katuse pääl.

Vanade majade juurde ei tagasi tulda, ammu ei ole nad ühtegi hingelist näind. Lapsed on wõõraini juurduvad wõõrasse mulda, töödes ja rutus neil sünnikoht meelest on läind.

Ometi alati üksi ei ole need majad, Talude rajajad manalast tulevad veel hämarail õhtutel, toomede õitsemisajal soojendavad südameid ammuse nooruse teel.

Tuttavaid tulijaid tundes vist tarduvad tammed, tahavad tüved, et korra neid puutuksid peod... Kaevuteel libiseb vari ja aias on samme... emal ja isal jäid pooleli toonased teod.

Valevad õied kui pisarad puistuvad teele. Meelespead sinavad otsatoa akende all. Kodu ei unusta. Viimnegi lahuja meeles püsib tal alati sammaldund südame all.

Vanade majade jutt... Ikka kuulen ma seda. Seepärast kevadõil ongi mul unetud ööd. Vanades taludes tuksub mu Eestimaa süda, nendes on vaaride lootused, rõõmud ja tööd.

TALUJUTUD VIII

Helgi Laht

Kaagjärve vallas mustlasi ei elanud, kuid augustikuus enne suvevaheaja lõppu juhtusin paaril suvel neid nägema Valga-Võru maantee ääres Venda mäe all laagris metsa ja maantee vahelisel alal. Mustlased valmistasid siin lõkkel toitu, paar-kolm hobust sõid rohtu, siinsamas olid nende vankrid. Viktor ütles, et need on ühed- ja needsamad mustlased, kes siit igal aastal läbi sõidavad. Nad pidavat minema kuhugi mustlaslaagrisse.

Ühel suvel põikasid mustlased maanteest vähe kõrvale ja palusid luba ööbimiseks oma pere ja hobustega onu Viktori maja kõrval tiigi ääres. Onu lubas, aga õhtul palus naisel igaks juhuks kõik korralikult üle kontrollida, et laudauks oleks korralikult kinni pandud ja et midagi välja ripakile ei jääks. Onunaine andis mustlastele piima, tükikese liha ja tangu pudru jaoks. Mustlasnaised kippusid kangesti ennustama ja tegid seda neile omasel pealetükkival viisil. Õhtul istusid nad kaua lõkke ääres, keetsid lõkkel süüa ja toimetasid omi toimetamisi veel siiski, kui talupere magama läks.

Nüüd lugesin ERA arhiivis Valgamaa Maavalitsuse toimikutest, et 6. oktoobril 1941.a. palub Valga Maavalitsus teatada vallavalitsustel ning Valga ja Tõrva linnal, kas nende vallas (linnas) elab mustlasi, kuhu nad on paigutatud ja kas teevad “korrapärast tööd”. Andmeid nõudis Ortskommandantur Walk. Vastusest selgub, et Valga maakonnas elab 9 mustlast Tõllistes (Tsirgulinna alevis), neist neli olid lapsed ja viis töötavat täiskasvanut. Hummulis elas 6 mustlast (neist kaks last) ja täiskasvanud töötasid juhutöödel. Sellel ajal, kui nende kohta andmeid päriti, võtsid nad kartuleid. Tõrvas oli 7 mustlast (neist viis last), kuid nendest mustlastest ei teinud keegi “korrapärast tööd”. Kõige rohkem oli aga mustlasi Valgas – 35 (kaheksa meest, üksteist naist ja kuusteist last).

Paarkümmend aastat hiljem olin Lasnamäe koolis õpetaja ja selle kooli piirkonda kuulus ka üks mustlaspere, kelle kolm last olid juba meie koolis õppinud, nüüd jõudis kooli noorim – armas väike poiss välvivate mustade silmade ja lokkis juustega. Lapse isa oli juba väga vana ja ema surnud. Iga õppeaasta alguses puudus see väike poiss koolist, sest mustlastaata oli läinud koos lapsega laagrisse kuhugi Viljandimaale. Sinna pidavat mustlased kokku tulema üle Eestimaa, teadis rääkida algklassiõpetaja, kes pidi pidevalt nende kodu kontrollimas käima, et selgitada, kas poiss on laagrist tagasi tulnud, sest koolikohustuse täitmine oli sellel ajal väga tõsine nõue. Mustlaspoiss tuli tavaliselt kooli esimeste külmade tulekul ja meie järeldasime sellest, et ilmad olid välilaagri jaoks külmaks muutunud. Sügiseti, kui sellest poisikesest juttu tuli, mõtlesin alati ka nendele mustlastele, kes kunagi meie kodukandist läbi sõitsid.

Siit kasvabki küsimus: kas Viljandimaal oli mingi paik, kuhu kogunesid Eestimaa mustlased? Või on mustlaslaager Viljandimaal pelgalt kujutlusvili ja juhuste kokkulangemine? Võib-olla on mõni viljandlane sellistest laagritest midagi kuulnud. Usun, et see huvitaks meid kõiki.

Lätlastega oli meil vallas palju kokkupuuteid. Igal rahvusel on oma omapära, kuid sallimatust ja vaenu ei mäleta. Valgamaa valdadest oligi just Kaagjärve vallas kõige enam lätlasi. ERA arhiivi dokumentide järgi elas Kaagjärvel 1454 eestlast ja 336 lätlast (Tahevas 2244 eestlast ja 166 lätlast; Tõllistes 3175 eestlast ja 35 lätlast; Karulas eestlasi 2392 ja lätlasi 20 ning venelasi 124 – venelasi rohkem kui üheski teises Valgamaa vallas). Ainuke vald Valgamaal, kus ei elanud ühtegi lätlast, oli Kuigatsi.

Ma ei mäleta lapsepõlvest, et ka mõne naabertaluga oleks olnud arusaamatusi, riidu või oleks mõnda peret tõsiselt kirutud. Ei meenu kõnelusi arusaamatustest vallarahvaga. Käidi üksteisel külas, talgutel, koos pühitseti tähtpäevi. Muidugi, ühed olid omasemad kui teised, ühed juba territoriaalseltki lähemal. Lapsepõlvemälestusi ei häiri meenutused ülekohtust, pealekaebamistest jms. Onu hoidis end viimasel sõjakevadel ja –suvel sõjaväest kõrvale, peitis kodu ja metsatukas. Mäenukkide ja metsatuka vahel kündis ta kevadel ka üht põllulappi. Keegi ei läinud kaebama. Keegi ei otsinudki, kuigi teateid toodi onule tallu küll. Kokku hoiti!

Kui toimus esimene küüditamine – 10 inimest (elanike arv 1801), kõrvalasuvast Karula vallast küüditati 75 inimest (elanikke vallas 2541). Kaagjärve vallas ei olnud ühtki mahalastut, Karula vallas – kolm meest. Arvan, et need faktid seletavad vähe objektiivsemalt inimestevahelisi suhteid vallas, sest lapse mälestused on ikka lapse omad.

Jutud ülekohtust ja sallimatusest tulid alles hiljem. Siis kadus oma kodu, oma õue, isegi oma toa privaatsus. Olin juba täiskasvanu, kui koos emaga sõitsime Elis-tädile külla ja ühtlasi kavatsesime tädi lehmale talveheina teha, sest tädi oli selleks ajaks juba 67-aastane ja tema hooldada oli ka osa kolhoosi lambakarjast talu laudas. Ühel hommikul poole seitsme ajal, kui me emaga veel magasime, nõudis üks lärmakas mehehäääl köögis, et tädi tuleks heinale. Tädi temale omasel tasasel moel selgitas, et tervis on vilets ja temast ei tule enam heinalist, pealegi ka lammastega piisavalt toimetamist. Õde ja õetütar tulid ka temale appi, sest enam ei jaksa oma lehmale heina teha. Selle peale kiskus brigadir lahti selle toa ukse, kus me magasime, ja karjus: “Mis õigusega teie siin kolhoosi maa peal magate! Kohe kolhoosi heinale!” Ema siis küsis, kas sa keelad meil kolhoosi maa peal magamise kõrval ka sellel maal käimise, mille peale see väikest kasvu pisikeste kurjade ja vilavate silmadega mees karjus: “Jah, keelan! Te ei tohi siin käia, kui kolhoosi heinale ei tule!”

Ka teatud korraharjumisi kasvatati talus omamoodi. Näiteks ei tohtinud leiba selili lauale panna ega lauda käega pühkida – vaesus pidi majja tulema jne. jne. Kui ma tütarlapsena tädilt küsisin, kas sa ise ka oma juttu usud, ütles ta mulle pärast väikest pausi: “Mis siin uskuda või mitte. Kui inimene on nii laisk ja lohakas, et paneb leiva selili lauale ja seda õigetpidi ei säti, siis ju tuleb laiskusest nälg majja. Kui inimene käega lauda pühib, ei viitsi laualappigi võtta, siis on ta ju purulaisk ja jõuab oma laiskuses niikuinii viletsusse, kui ta sinna juba jõudnudki pole: pole enam lappigi laua pühkimiseks. “Tunnistan, et see lapsepõlves maal sissekasvatatud harjumus on nii omaks võetud, et ka minule ei meeldi selili laual lõsuvat leib ja palju muudki, kuid mitte tulevase vaesusehirmu ajal.

Ka kõnepruugis on lõuna-eestlastel omapärased väljendused, võrdlused, mis teevad keele mahlakamaks, kujundrikkamaks ning lasevad määrata kõneleja territoriaalset päritolu. Näiteks, kui Vahur Kersna kasutab oma saadetes selliseid väljendusi, nagu sööb nii, et kõrvad rapuvad (seal rapuvad kõrvad, kui sööb ahnelt ja kiirustades); küll mähbib!

(söök palju); ei tee sinna, kus kükitab (pole sõnapidaja inimene) jne., võib selle järgi määratleda, et tegemist on lõuna-eestlasega.

Neid talujutte meenutades ja vesteldes seisab mul praegugi silme ees kogu talupere sellisena, nagu ta oli 1940-ndatel aastatel. Näen Liide-tädi tulemas Alatare juurest üle mäe, käed põlle all ja põlle alt ilmub alati midagi mulle, onu Viktori juures suvevaheaega veetvale lapsele: kausike pannkookidega või veel sooja pudrugaga, mille keskel laiutab suur "hapukoosesilm", moosipurk, kommituutu, õun või lihtsalt võileib paksu singiviiluga. Tädi ei tulnud kunagi tühjade kätega. Kui muud polnud kaasas, siis üle mäe tulles noppis mäenukil kasvavaid suuri punaseid küpsenud maasikaid ja lükkis neid heinakörre järele. Ja tuli nalja ja naeruga, see on minu kõige rõõmsameelsem tädi. Meenub, kuidas ta seisab keset taluõue ja hüüab mulle naerdes valjuhäälselt: "Oled tüdruk üle Lifflandi!" Ma ei saanud aru, mis see Liffland tähendab, kuid olin õnnelik, sest selle järgi, kuidas tädi ütles, võis arvata, et see Liffland on midagi üüratut ja head, järelikult ka mina olen üks tore tüdruk. Läksid aastad ja sain teada, et see Liffland polegi muud kui Liivimaa (Lifland). Tädi kasutas tihti selliseid väljendusi, nagu küll Liffland naerab, häbi üle Lifflandi, mis sellest küll Liffland arvab, nalja üle Lifflandi jms.

Meenuvad minu malbed tädid: südamluk Mann, kaunihäälne, pikapatsiline ja suurte mahedate silmadega Elis, minu jaoks alati aega leidev Emmi, kelle kukil rändasin läbi kõik karja- ja heinamaad. Näen noorukest ja naeruhimulist onu Viktorit ning tõsisid ja õpetliku jutuga vanemat onu Jaaku.

Minu tütre Pireti jaoks oli talu oma juttudega veel reaalsus, kuigi juba ammu oli kehtestatud kolhoosikord. Igal suvel käisime kord maal, kuigi seal polnud enam kaugeltki endine: onu Viktori pere oli kolunud Valka, varsti tegi sama ka Jaagu pere, tädid Elis ja Manni surnud, Liide-tädi tuttavad taluhooned koos Alatare maha põletatud sõja viimastel päevadel, jalutuskaigud külas lõppenud. Ainult muret ja vaeva oli palju juurde tulnud. Jutudki, mis nüüd räägiti, olid teistsugused: küüditamised, arreteerimised, metsavennad, vaene kolhoos ja normipäevad, võsastunud põllud, raskused õueaiamaa üleskündmisega, sest kolhoosist ei anta hobust jne. jne.

Liide-tädi ja ta mees Karla soovisid põletatud hoonete asemele uued ehitada. Aasta pärast põlengut oli vana vundamendi kohale ehitatud uus laut koos aida ja küüniga. Selle talve saatsid nad mööda elamiseks kohandatud aida ruumis, aga see-eest oli loomade tarvis valminud laut ja loomatoidu säilitamiseks küün. Järgmisel aastal sooviti alustada uue maja ehitamisega, kuid põlenud maja vundamendile uut ehitada ei lubatud, kästi ehitada keskusesse, mis oli talukohast umbes nelja kilomeetri kaugusel. Kolida sinna oma taluasemelt ja ehitada võõrale talumaale oma taluhooned, see oli vastuvõtmatu. Võeti appi kavalus: ehitati endise sauna kohale uus ja suurem "saun", mis koosnes köögist ja toast. Jäädi lootma, et kunagi antakse ehitusluba, siis oleks köögist saanud saunaesik, toast aga leiliruum. Aga seda aega ei tulnudki, kuigi majapalgid olid valmis lõigatud ja ootasid virnas lauda taga. Lisandusid hoopiski aastad, ja sellesse tillukesse majja tädipere jäigi. Ehitasid veel vaid uue pärisauna. Keegi neid keskusest ka kimbutamas ei käinud, et nad nii oma probleemi lahendasid.

6

Kui käisin kümme aastat tagasi Maarja-Liisile taluaset näitamas, leidsime Alatare majakoha lepavõsast kangujäänud pojengipõõsa järgi, mis oli kunagi tohutult suur ja kasvas tädi akna all. Hooned olid lammutatud, palgidki ära veetud. Avar taluõue oli kitsaks jäänud pealetungiva lepestiku tõttu, aga allesjäänud õueosa oli kirev lupiiniväli. Need lilled olid end ise tädi peenralt murusse külvanud. Keegi polnud seda imekaunist lillevälja hooldanud.

Mäemaja oli samuti lammutatud ja palgid ära veetud. Majaase aga piiratud traataiaga. Aias oli näha värsket ehitusmaterjali. Kes siia ehitama hakkab, ei teadnud isegi naaber. Majaase oli võsastunud, vägev õuekask kuivanud ja ta paljad harali oksad paistsid kaugele üle põldude.

Kui Alatare aset käisime vaatamas neli aastat tagasi, ekslesime lepadrikus. Lõpuks leidsime majaaseme tihedas lepestikus kasvavate armetute vanade õunapuude ja kinnikasvanud, kuid veel õõtsuva pinnaga tiigi järgi, millest kasvasid välja kolm-neli kollast õitsevat kalmuseõit ja mõned kalmuselehed. Kunagi oli siin väga suur tiik, mida palistasid õitsevad kalmused.

Mäemaja asemele oli ehitatud uus maja. Hiljem selgus, et ehitajaks oli teise tühja naabertallu elama asunud uustulnuk, Setumaalt sisserännanu, nagu ütles onu Viktori maja ostnud perenaine. Maja ehitamist polevat uustulnuk kellegagi kooskõlastanud. Lihtsalt tuli, vana taluaseme koht hakkas meeldima ja hakkas ehitama. Maja oli juba valmis, kuid keegi sees ei elanud. Kuivanud õuekask oli maha saetud.

Talu, millest on säilinud vaid mälestused, asub Kaagjärve vallas ja talu nimi on Wetz-Siele (rahvasuus Siili talu). Selleks ajaks, kui algavad minu mälestused, on talu ostnud peremees ja perenaine, vanaema Mari ja vanaisa Kusta Simrod juba surnud ja talu jaotatud pärijate vahel.

(Lõpp)

Õnnitleme

Aita Mägi	01.03.1955	45
Tiiu Argus	13.03.1925	75
Hjalmar Märskä	17.03.1025	75

Üks vana pilt

Minu abikaasa Helgi palus teksti oma juurte (kõukude) pildi juurde. Täpselt ette kujutamata, milline selgitus oleks hea, kirjutan järgmist.

Selgituseks pildi juurde

Pildil üleval keskel olev kast on Helgi Reinsalu pere. All on pered, kust ta põlvneb ja üleval, vasakul ning paremal olevad kastikesed kujutavad tema laste peresid. Esivanemate perede kastikeses on kirjas perevanemad (peremees ja perenaine), kes nad olid ja kus elasid. Millal selline pere oli, sellest annavad ettekujutuse sajandivahetuste numbrid pildi vasakul serval. All serval on kirjas, kus esivanemate pered elasid. Skeemil on eraldi välja toodud prof. Aadu Lüüsi kui genealoogia seisukohalt olulise isiku põlvnemine Reinhold Lüüsi ja Ann Kenderi perest. All vasakul nurgas olev nool tähistab võimalikku juurte põimumist.

Mida kaugemal minevikus on esivanemate pere, seda tumedam on kastikese foon. See peaks sümboliseerima aegade hämarust. Mida kaugemal on esivanemate pere, seda väiksem on kiri. See pole mitte ainult tehniline piirang, see on ka perspektiivi kui kujunduselemendi analoog.

Tehniline teostus

Parim skeem on fantaasia kujundatud ja käsitsi joonistatud. Kui aga nõuded kujundusele on suuremad kui joonistamisoskus ning kui lähtuda põhimõttest, et arvutiga on võimalik kõike teha, siis võib sellise skeemi teha laiatarbeprogrammi abil.

Helgi Reinsalu juurte skeem (ja ka minu oma, mis mu töökabineti seinal ripub) on kujundatud *Microsofti Wordi* standardpaketi oleva joonestusprogrammiga (*Drawing*). Kastikesed ja nende sees olevad pildid on tekstikastikesed (*Text Box*). Valisin selle programmi seepärast, et ei leidnud paremat. Genealoogiaprogramm *Brother's Keeper* pakub mitmeid võimalusi, aga need skeemid tulevad tuimad ja mahukad. *MS Wordi Organization Chart*, samuti tabelarvutusprogrammid ei ole piisavalt paindlikud.

Skeem on tehtud A3 formaadis, muidu mahub lehele vähe. Sellega on muidugi vaeva, sest normaalset kirjasuurust kasutades ei mahu nii suur pilt korraga ekraanile. Teiseks nõuab see formaat vastavat trükkalit. Kolmandaks ei kujuta ette, kuidas sellist skeemi internetis kasutada. Piltide sisestamine nõuab loomulikult skannerit. Ka arvuti peab olema piisavalt kiire ja mäluline, sest muidu võib pildi roomamine ekraanil meeleheitel viia. Standardkonfiguratsiooniga 386 taseme arvutiga võib küll proovida, kuid ainult see, kel on hea närv. Peamine, mida sellise skeemi tegemine nõuab, on tahtmine seda teha ja soov arendada oma arvutikasutusoskust.

Enno Reinsalu

Väljavõtteid loetust

Liivi Aarma EESTI VANEMAD AABITSAD Kalender 2000

Eesti kirjakeele kujunemisel on teiste kõrval vahest kõige kuumemad nimed BENGT FORSELIUS ja JOHANN HORNUNG. Täna seks päevaks on eesti kirjandus- ja keeleteadlased, sekka ka ajaloolased, palju mõtteid vahetanud viimati nimetatud tähtsate ajalooliste isikute tegevuse ja ideede üle. Kumb neist ikkagi etendas eesti kirjakeele arendamisel suuremat ja tähtsat rolli? Ilmselt võib tõdeda, et tähtis oli mõlema osa. Bengt Gottfried Forselius oli kahtlemata eesti kirjakeele uute põhimõtete väljatöötaja, kuid ilma Johann Hornungi toimetatud grammatikata oleksid need kindlasti unustusehõlma vajunud, ja teadmata on, millisel kujul eesti kirjakeel oleks siis tänapäeval kasutusel olnud. Ajalugu on senini vaikinud ka sellest, et need kaks tähtsat meest eesti kultuuriloos olid pärit ühisest isakodust. Uute arhiivileidude seast on ilmsiks tulnud, et Johann Hornungi ema neiu põlvnenimi oli Forselius.

August Kitzberg ÜHE VANA TUULETALLAJA NOORPÕLVEMÄLESTUSED Vaba Eesti 1957, Roots

Kõige esiti* venestati politsei, sillakohus kaotati ära, sellele küll keegi järele ei nutnud. Aasta hiljem tuli kohtute reform; vallakohus jäi, ära kaotati kihelkonnakohus, tema asemele tulid ülemtalurahvakohus ja talurahvaasjade komissar; muude kõrgemate kohtute asemele tulid rahukohtunikud ja rahukogu, saksa keele asemele muidugi igalpool vene keel. Vallakohus ja ülemtalurahvakohus jäid eesti keelseiks; vallavalitsus võis koduseid asju ka eesti keeles ajada; läbikäimine ülema politseivõimuga ja vallavalitsuse tegevuse järelevalvekohaga, talurahvaasjade komissariga pidi sündima vene keeles.

Venestumine, kohtute reform – oli läbi viidud. Vallavalitsuse asjaajamise korra jne. kohta jäi maakogukondade seadus aastast 1868 maksma, sellega ei tulnud segadusi, vallakohtute kohta jäi ka talurahva seadus aastast 1860 maksma, nagu ka kõik Liivimaa eraseadused tsiviil-asjus maksma jäid, aga kohtupidamise korra kohta ei olnud enam mingisuguseid eeskirju, tuli päris interregnum. Kuni siis Pärnu-Viljandi rahukogu sellekohase väikese broshüüri välja andis. See oli siis meie olusid tundmata ja teadmata venekeste tehtud seadus, vastand sellele, mis eespool landstoa peal tehtud seaduste kohta ütlesin.

*1888

TALUTÖÖDEST RUSIL MÖÖDUNUD SAJANDI VAHETUSEL JA SELLE ALGUSES

Talutöö oli minu lapsepõlve ajal küllalt raske veel. Vili peksti küll juba viljapeksumasinatega. Aga oli veel küllalt muid töid, mis tuli rehell teha. Nagu – linaseemned tuua rehte parsile kuivatamiseks, siis rehealla rulli alla, siis tuulutada ja puhastada. Samuti toimiti kanepi, ristikheina, herneste ja ubadega.

Oli veel osa õlekatusid. Nende parandamiseks oli vaja sirbiga lõigatud rukist. Selle rukise puhastamine ja kuivatamine.

Heinatööst. – Pruksisooks nimetati heinamaad, mis oli 10km talust kaugel sõites läbi Kaagjärve mõisa põhja poole. Pruksisoo sai oma nime üle oja olevast Pruksi talust. See oli vilets soine maa. Pikk rüba oja ääres. Oja oli Tõlliste mõisa ja Sangaste mõisa metsa piiriks. Heina saak oli vilets. Ainult vana küüni ümbruses oli veidi paremat heina. Muidu hõre soo hein, mida hobused hää meelega ei söönudki. Kahjuks ma ei mäleta, mitu koormat heinu säält saadi. Heinu sai koju vedada ainult talvel, sest niit ei kannatanud rasket heinakoormat vankriga vedada. Osa heinu tehti kuhja, sest pikka oja äärt mööda ei jõutud ka rege vedada ja küüni vist ei oleks ka kõik mahtunud. Sinna heinamaale sõideti kogu nädalaks. Ainult laupäeval tuldi koju sauna. Kui olid hääd ilmad, sai mõnikord hein tehtud kahe nädalaga. Aga sageli venis heinaaeg pikaks.

Heinamaale sõideti muidu päris hää meelega, sest siis jäid kõik muud kodused mured ära. Koht oli luuleline. Ümberringi mets. Öhtuti keedeti konksu otsas pajas toitu. Udu. Metskitsed karjusid. Pääle Mäetare rahva ei olnud näha inimhinge säält soo pääl. Aga usse oli palju. Rästikuid ja nastikuid. Kes neist säält aru sai. Küüni all hiired vingusid nende käes. Kui küün veel tühi oli, tõmmati vankrid kõitega tala külge ja magati vankrites, sest vähese heina pääl küünis võisid ussid tulla öösel külla. Ka toodi poest pakitubakat ja puistati oma ümber, sest ussid karta tubakat. Õnneks ei juhtunud minu ajal ussi poolt nõelamist, kuigi kord istusin ussil otsas. Vankri kott oli kahekorra maas. Ma istusin selle pääl ja kui tõusin üles, oli uss keras minu jalgade ja koti vahel.

Koju jäi heinaajal ainult isa ja ema karjalastega. Kui isa noorem, oli tema ka Pruksisoo kaasas käinud. Emal oli üks kodu küllalt raske loomadega toime tulla, sest karjalastest raskemate tööde juures suurt abi ei olnud. Sigadele raiusid toitu ja peenraid aitasid kitkuda. See oli kõik.

Siis lina. Lina oli pääsisstulekuallikas. Linatöö oli üks raskemaid ja aegaviitvamaid töid talus. Aga need talud, kellel viil kasvas halvasti, kes piimast ei saanud raha sisse teha, pidid leppima linateoga, kui see kasvas.

1. Linakülv
2. Kitkumine – meie murrakus oli linakakkumine
3. Seemnetest puhtaks sugemine, erilise riistapuu abil
4. Seemned sarda panna kuivama
5. Linapeod likku viia
6. Leost välja vedada ja maha kuivama ja pleekima laotada
7. Sarda panna
8. Sarrast koju viia – rehetuppa parsile kuivama
9. Parsilt maha. Parajateks peodeks võtta, teha puu kletka moodi hunnik ja viia rehe alla jahvatamise masina alla. Säält pandi pakki rabamiseks.
10. Linaluudest puhtaks rabamine. Meil tehti seda küll rabamise masina abil. Hobune vedas suurt ratast ringi ja kaks rabamiskohta oli, kus 2 meest siis linu rabasid.
11. Siis pakki säädimine
12. Siis müümine.

Nüüd tuli naiste töö oma tarvisuseks. – Igasugune pesuriie tehti linadest. Väga harva toodi linnast särgiriidet. Ka ei kõlba talutöö juures puuvilla riie. Puuvillase riide pesemine oli väga raske. Talu töö juures sai pesu väga mustaks. Linane ja takune riie oli kerge pesta libedaga ja tõlvaga. Mis on *libe*? Libe on tuhavesi = leeline. Rabatud linad said antud naispere kätte riide valmistamiseks.

Nii tuli:

1. Linad sugeda okkalise riistapuu abil
2. Sellest tekkis puhas lina
3. Otsik pakkel
4. Laasik pakkel – parem pakkel

Linast kooti voodilinu, laudlinu, hameriidet, püksiriidet ja muud.

Otsik paklast tehti jämedaid kotte, jämedat püksiriidet, pühkerätte jne.

Laaasik paklast tehti ka kotiriidet, püksiriidet, voodilinu (palajaid, pallai = voodilina), käterätte, pidamise prontse (pronts = seelik = undruk). Värviti lõngad ära ja tehti kirjut riidet.

Metsa oli Rusil küllalt. Pruksisool, Sillasool ja väikeses Actu metsas ka. Aga Rusi rahvas hoidis oma metsa. Enamasti toodi küttepuid Aumeistri metsast, Läti piirilt. Säält sai osta lankide viisi. Nii jäi oma mets puutumata. Aga pärast teist maailmasõda võtsid kolhoosid selle metsa maha. Ainult mõned noored puud on jäänud alles.

Palju oleks veel kirjutada Rusi talu elust ja üldse minu lapsepõlve aegsest elust ja olust. Aga ei ole kõik enam nii täpselt meeles ka. Võrreldes praeguse ajaga on talutöö ehk põllutöö - või maainimeste elu-olu ja tööviis ning lõbustused väga palju muutunud. Kas seda ka tuleviku põlve inimesed tahavad teada? Nad kuulavad raadiot, vaatavad televiisorit. Kõik tehakse masinatega. Töö on maal palju kergemaks muutunud, kui vanasti. Aga luulelisus kaob ka masinatesse.

Tartus, esmaspäeval 14.oktoobril 1968.a.

Lilly-Ottilie Tuvikene

See tubli kirjutaja oli minu vanatädi, ise Rusi talust pärit – Jüri Tuvikese noorim tütar, sündinud 1892.a. Tal on üldse palju kirja pandud suguvõsa ja talu elu kohta. Need andmed on nüüd suurelt osalt minu käes. Tema kirjatüki kirjaviisi jätsin muutmata, loogilise huvidest tõstsin ümber mõningaid lõike.

Peale muu: - Rusi talu elumaja kirjandis sealne viimane elanik Minna Tuvikene Vabaõhu Muuseumile. See toodi ära juba 1967.a. ja alles viimasel ajal on kuuldavasti talu kompleks avamiseks valmis saamas.

Tallinnas, 11.novembril 1999.a.

Naata Raudsepp

Kes oli...

HERNHUUTLANE e. vennastekoguduse liige.

Esimene vennastekogudus tekkis Herrnhuti külas Saksimaal. Vennastekogudused kutsusid üles vagale jumalakartlikule elule, võrdsusele, vendlusele ja koostööle inimeste vahel. Nad ei löönud luterikirikust lahku, viisid usu rahvale lähemale, pidades palvekoosolekuid külates, moodustades kogudusi, ehitades ka palvemaju ning valides ärksamate palvevendade hulgast jutlustajaid. Palvekoosolekutel elasid elumuredes talumehed ja –naised end välja, kogesid hingelist ülendust. Hernhuutlased panid suurt rõhku lugemis- ja kirjaoskuse levitamisele, tõlkisid usukirjandust ja kirjutasid usuteemal ise. Vennastekogudused mõjutasid tugevalt kogu eesti rahvast, paljude arvates muutsid eestlased tõeliselt kristlikuks rahvaks. Levis kõlblam ja karskem elulaad. Näiteks Saaremaalt pole aastaist 1740 – 1745 teada ühtegi kuritegu. Ometi oli liikumise kõrgajal Eestis vennastekogudustesse kuulujaid ainult kümnekonna tuhande inimese ümber. Esialgu toetas neid ka ametlik luterikirik. Liikumise negatiivsele poolele tuleb kanda asjaolu, et hakati võitlema vanade kommete, uskumuste ja tavade vastu. Paganlikuks ja patuse elu ilminguks peeti ka ehteid, rahvarõivaid, rahvalaule, -muusikat ja –pidusid. Liikumise sees tekkisid ka äärmuslased, kes isehakanud prohvetitena asusid omavolitsi piiblit tõlgendama ja sakslasi põrgutulega ähvardama.

Rõuge talupoeg Tallinna Paap kuulutas, et mõisnike võim on kuradist, et inimesed peavad elama vendadena ning jagama ühiselt vara. Kommuunidena elavad mungad ja nunnad mõnes ristiusu voolus ju tänini. Luterlane teatavasti saab õndsaks töö läbi.

Tallinna Paap keelas isegi seksuaalsuhted abikaasade vahel. 1793.a. keelustas keisrinna Jelisaveta vennastekogudused. Tallinna Paap vangistati, talle mõisteti peksunuhtlus ja eluaegne sunnitöö, ent ta pääses tänu üldisele amnestiale – ning taltus. (A. Adamsoni ja S. Valdmaa “Eesti ajalugu” alusel)

Kuni su küla veel elab...

KODUKANDI KÜLAD, TALUD JA SAUNAD

Helju Linder

III

TOOMJA KÜLA

Pilli-Hindreku. Kaiu mõisa – Toomja külavahetee ääres esimene talu on Pilli-Hindreku ehk rahvapäraselt Pillehindreku. Talu on kannud sama nime vähemalt 1726.aasta maarevisjonist alates. 1726.a. oli külas Pilli Hindric, kelle kasutada adramaad maad. Peres oli siis peremees, perenaine, 5 last ja 1 vanur. Edaspidistes revisjonides kirja pandud inimeste arvu järgi võib oletada, et talu oli suur. Mõisale suhteliselt lähedase asukoha tõttu kuulusid pere hingekirja veel talu maa peal mitmes saunas või vabadike majakestes asunud elanikud.

1835. aastal perekonnanime panemise ajal oli talu hingekirjas 18 inimest 7 erineva perekonnanimega. Nende hulgas 7 kandis perekonnanime Klesmann. Viimaste seisundit peres pole aga märgitud. Peremees oli sel ajal hiljuti Lihu külast tulnud 26-aastane Tietz Preitoff. Tema võis olla ka endise peremehe Jüri Nickermanni väimees. Veel 1857.a. oli Preitoff peremehe kohal. Millal peremehe õigus Klesmanni suguvõsa kätte läks, pole suutnud välja selgitada. Aga 1830.a. sündinud Kärđ Klesmann on saanud juba Pilli-Hindreku talu peremeheks. Tema naine Marri, sünd. 1831.a., neiuna Reibann, oli Tolla-Jaani peremehe tütar.

Kärđil – Marril oli 4 last – 2 poega ja 2 tüdrt. Talu otsustati pärandada Tallinnas elu sisse seadnud tütrele Marile, kes oli abielus Toomja külast Kääbasmäelt pärit Mats Roosega. Juttude järgi oli väimees Mats vanale peremehele Kärđile sugulane ja usaldatavam kui oma poeg. Mari (1873-1958) ja Mats Roose (1864-1935?) tulid juba lastega Toomjasse tagasi ja asusid Pillehindreku talu pidama. Neil oli samuti 4 last:

Marie (Mann) 1893-1977

August (Kustas) 1899-1963

Oskar 1907-1963

Helmerise (Helmi) 1910-1920.

Peremeheks sai pärast isa surma Kustas. Tema abikaasa Alma, neiuna Neuthal, oli toodud Kuimetsast. Kustas ja Alma pidasid Pillehindreku talu kolhooside moodustamiseni. Nende poeg Arvi elab vanematekodus tänaseni. Peret ta soetanud ei ole.

Mann. Ilusa nimega Marie Roose't või Roose, Mariet tundis kogu ümbruskond kui Pillehindreku Manni. Mann hakkas oma elu seadmise peale tõsiselt mõtlema alles pärast isa Mats Roose surma. Ta taotles endale vanemate krundist tüki maad vaatamata sellele, et isa oli talu vanemale pojale lubanud. Ta ehitas (lasi ehitada) endale väikese maja ja rajas puuvilja-marjaia. Tema käes läks asjaajamine ja äri hästi. Elukutselt oli Mann õmbleja. Ta armastas ilu, armastas kõike teada ja palju rääkida, võib-olla isegi liiga palju rääkida.

Mäletan: Talu suure söögilaua ümber istusid külanaised minu isa peielaua jaoks süldiliha peeneks hakkimas. Mann leidis siis olevat paraja aja noorematele seletada, kuidas minu isa meie ema koju tõi. See olnud vist pulma reedel, kui nähti Hansu hobusega pruudi kodu poole sõitmas. Pillehindreku talu rehetare laudapoolne ots oli just vastu teed. Rehkendati 10-kilomeetrilise vahemaaga ning mõeldi, millal Hans pruudiga tagasi jõuda võiks. Aga ega täpset aega tea ega oskagi keegi välja arvata? Mann ja teised Pillehindrekule lähemad naised olid oodanud lauda akna all mitu tundi, et oma silmaga näha, kuidas Oru Hans Kadjast pruudi koju toob. Mis seal siis ikka vaadata oli? Hans oli istunud “trois”, ohjad pinguli ja noor neiu olnud kõrval. Aga pohnud ju tavaline, et pruut tuuakse teisest vallast ja veel 22 aastat noorem kui peigmees.

Tol, 1930. Aastal pohnud informatsiooni saamiseks või põnevate lugude kuulamiseks raadiot ega käinud tavaliselt ka ajalehte. Päevad möödusid jutu-viisil. Ise pidi huvitava üles leidma...

Manni maja sai valmis umbes 1937-38. aasta paiku. Tema maja aknad olid juba Toomja tee poole. Manni kodu oli ilus. Mäletan, kui olin seal koos vanematega ühel nelipühi pühal. Mann kui usklik inimene oli oma 2 toa vahele lasknud paigaldada kokkulükatavad ukсед nii, et saaks vajaduse korral suuremas ruumis palvekoosolekuid ehk tunde pidada. Sel nelipühipäeval mina lapsena sinna suurde tunnituppa ei mahtunud. Olin teiste lastega Manni magamistoas ja kuulasin läbi lahti jäetud uste, silmad aga imestasid Manni tuba. Seal oli ümmargune laud, laual munakujuline vaas pikkade heleroheliste kaseokstega. Laua all oli 6- või 8-kandiline lappidest kokkuõmmeldud põrandavaip. Veel oli Mannil suur tualettpeegel ja lainelise otsaga voodi. Seinal rippus suurendatud pilt kus Mann oli pildistatud oma varalähkunud õe Helmiga. Küll see kõik oli mu meelest ilus! Mõtlesin, et kui suureks saan, tahan ka endale samasugust tuba. Manni peeti küll juba ammu vanapiigaks, aga alles viiskümmend kaks pidi olema viimane taks.

August. 1890.a. sündis naabervallas Juurus August Murumägi (enne eestistamist Klems). Tema isa Jüri Klems s. 1849, suri noorelt. Lesk Mari, neiuna Kolberg, sünd. 1850.a. Kuimetsas, asus pojaga elama Tallinna lähedale Kurtnasse. Eluasemeks oli suure talu juurde kuuluv väike majake ehk saun. August töötas selles talus sulasena. Ta tundis end peaaegu selle pere liikmena. Kui algas I Maailmasõda, võeti nii perepoeg kui sulane sõtta. Pärast sõjavälja järgnes vangipõli Austrias.

Perenaine oli näinud unes, et nende tuppa lendas lind ja varsti teine. Külarahvas lohutas muretsevat pereema, et mõlemad noormehed on selle unenäo järgi elus ja tulevad sõjast tagasi. See unenägu läks täide. Peaaegu koos perepojaga saadi tagasi ja jätkati maotööd. Varsti leidis August tööd Tallinnas vorstitööstuses. Tema ülesandeks oli hobuveokiga vorstide poodidesse laialivedamine. August oli lugupeetud töömees.

Tuli II Maailmasõda. Tallinna elukoht sai 1944.a märtsi polmitamisel pihta. August vajas väljaspool linna turvalist kodu. Kaius Manni majake ja energiline perenaine meeldisid ka Augustile. 18.detsembril 1944 laulatati varemeis Tallinnas vaikselt Marie Roose ja August Murumägi. Pruudil läks siis 52. eluaasta.

Krista. 1944.a. oktoobri lõpus evakueerisid sakslased Sõrve säärest tsiviilelanikke Saksamaale. Laevale pandi ka lesk Miina Valma 2,5 aastase tütre Kristaga. Varsti vallutas Punaarmee Saaremaa. Evakueeritud jäid võõrale maale.

Miina Valma oli 1944.a. märtsis matnud Tallinnas kopsupõletikku surnud mehe. Kodukanti Sõrve säärede pages noor ema lapsega pommitamise eest. Sõrvest sattusid nad Saksamaale Dresdeni linna. See oli veelkordne “vihma käest räästa alla” minek või kuhu hüllemasse saab üldse “räästa alt” minna? Pika tee vintsutuste ja nälja tõttu jäid evakueeritute lapsed haigeks. Krista paistetas üles, ainult üks silm oli lahti. Laps pandi haiglasse. Evakueerituid või põgenikke viidi aga ikka edasi ja edasi rahulikumatesse kohtadesse. Äasõidu korraldused tulid ootamatult ja täideti viivitamata. Ema saadeti Dresdenist edasi, tütar jäi haiglasse. Ema oli tulnud tee pealt veel küll Dresdeni tagasi last otsima. Linn oli aga nii purustatud, et ema ei leidnud haiglat ülessegi ega saanud teada, on see üldse alles.

Arvatavasti üks med. Õde võttis Krista haiglast kaasa. Krista elas saksa perekonnas, kus oli temast veidi vanem tüdruk Mariann.

Pärast sõja lõppu Eestisse tagasi jõudnud ema otsis ja ajas lapse tagasisaamise asju 2 aastat. Saksa täpsuse tõttu leiti ka purustatud linna haiglasse mahajäänud võõramaa laps üles. Kui algas kodumaale tagasisaatmine, viidi laps algul kuhugi lähemale lasteaeda, siis edasi teise. Krista mäletab, et lasteaias võttis üks naine tema kampsuni seljast ja mütsi peast ära ning pani oma lapsele selga. Küll nuttis Krista oma asjade järele, mille sakslanna oli tema jaoks kudunud! Viimaks tuli Eestist mees, kes ajas inimeste kodumaale naasmise asju, temale järele. Tuli välja, et Herbert Kailan (nii oli mehe nimi) oli ka Sõrvest pärit ja nagu kõik ühe kandi inimesed, isegi Kristale sugulane.

Tagasi Eestisse jõudis Krista 1948.a. mais. Siis oli ta veel 5-aastane. Vahepeal oli ema oma kurvastuse lohutuseks leidnud sõbra – Manni venna Oskar Roose ja abiellunud. Ema oli asunud elama Kaiu Toomja külla Viilihansu tallu. Selles majas elas veel perekond Kalm, kellel oli sel ajal 4 väikest tütar. Lapsed mängisid ja hüppasid koos. Krista ei osanud ema ega teiste lastega rääkida. Kalmu lapsed vadistasid omavahel. Krista rääkis aga omaette saksa keelt ja vestles Scwester Mariannega. Mõne aja pärast kurtis Krista, et saksa keel “saab otsa”.

Novembris sündis õde Ulvi. Asuti elama nõndanimetatud Pillehindreku sauna. Saun oli Manni kodu lähedal ja Krista hakkas kohe kahe maja vahet tatsama. Krista teadis, et külas ei tohi midagi küsida ega ütelda, “Mu kõht on tühi”. Kui talle pakuti midagi, ütles, “Aitäh, aga meil täna seda ei ole.” Võõrustajad pidid ise aru saama, et laps seda tahab. Varsti hakkas Krista Augustit isaks kutsuma. Mann oli loomulikult tädi. Ema oli ju olemas. Oskar oli nii harva kodus, et temaga ei jõudnud tüdruk nii palju tutvudagi, et oleks jõudnud “isa” ütelda. Aga kas Krista neist mõistetest üldse veel põhjalikult aru saigi?

1949.a. 25.märtsi päeva ajal tuldi “fašisti perekonnale järele, et neid Venemaale asumisele saata. Oskar oli ju olnud Saksa sõjaväes. Kui nad emaga tutvusid ja abiellusid, oli ta vabaduses. Varsti hakati Oskarile kui “kahtlasele” mitmesuguseid süüdistusi otsima. Oskar hakkas ennast võimude eest varjama. Viimati loeti teda juba tagaotsitavaks. Ka küüditamise päeval ei leitud teda. Ulvi oli siis 4-kuune. Kui asjad olid kompsudesse pakitud, selgus, et küüditatavate nimekirjas Kristat polnudki. Teda ei tahetudki ära viia, ta polnud Oskarile sugulane.

Emä pani Kristale Saksamaalt kaasa toodud palitu selga ja taskusse ainukese pakist välja jäänud esemena laeva pildiga siidise taskuräti. See oli kogu ta vara. Emä ütles: “Mine tädi juurde!” Laps läks. Emä ja tilluke Ulvi viidi pärast seda ära. Paar aastat hiljem saadi Oskar kätte ja arretereeriti.

Tädi õmbles Kristale kohe uued riided. Isa õmbles ise nahast sussid mis nõõbiga külje pealt kinni käisid. Tuli kevad. Kui lapsel toas igav hakkas, ütles Mann: “Mine põllule isa vaatama, ta künnab seal.” Isa jättis hobused mõneks minutiks puhkama, võttis lapse põlvele ja rääkis juttu...

Krista sai 10.juunil 7-aastaseks ja jõudis kätte koolimineku aeg. Tal oli veel eesti keeles rääkimisega raskusi. Krista ei tundnud ühtki tähte. Ka kasvult oli ta väike. Arst aga vanemate palvele vastu ei tulnud ja aastaks koolimineku pikendust ei andnud. Arst ütles: “Saatke kooli, teiste hulgas areneb kiiremini.”

Krista läks I klassi sametkleidiga, mille õmblejast kasuema oli oma tütrele teinud. Teised lapsevanemad ahhetasid ja kogu vallas oli teada, et Pillehindreku Manni Kristal oli koolis seljas sametkleit!

Koolis õpetajad olid mõistvad, ehkki Krista oli teistest lastest erinev.

Saksamaalt tulnud laps ei võtnud musta leiba suusissegi. Mann küpsetas kogu aeg saia, et tüdrukukesel oleks kodus mida süüa ja saaks ka võileiva kooli kaasa võtta, sest sel ajal koolis veel lastele süüa ei tehtud.

August istus igal õhtul Kristaga ja õppis. Isa joonistas suured tähed ette ja valvas, et laps need korralikult järgi teeks. Kevadeks sai lugemine sulaselgeks.

Vintsutatud laps leidis kaitstud kodu ja hoolitsevad vanemad.

Kui said Venemaalt tagasi emä, Ulvi ja Oskar, ei tekkinud nendega enam perekondlikku kontakti. Nad jäid sugulasteks. Aastad läksid. Täiskasvanud Krista koduks sai Tallinn. Pärast Manni surma elas August veel mitu aastat Krista pere juures. August suri 91 aasta vanuses 1981. aastal Tallinnas.

Kas see oli juhuste tõttu kokkusattunud perekond? Oli see mõistuse abielu? Ei – see oli armastuse abielu ja perekond.

Meie autoreid

ENNO REINSALU

Tegelikult olen ma Jänes Jänesmaalt. Aga kui mu vaarisaks kasvanud Jänes Juhan Punapardi sõja ajal orvuks jäi, sai Reinerti Kristjan ta kasuisaks. Reinert muutus ajapikku suupärasemaks Reinvaldiks kuni mu politseinikust isa selle Reinsaluks pidi eestistama. Poole oma teadlikust elust olen elanud põlevkivimaal, kus ma noore mäeinsenerina ja naisemehena hõlpsasti korteri sain. Kui fosforiidisõja ajal oli Tallinnas asjatundjaid vaja, kasutasin ära ja tulime abikaasaga siia oma laste ja lastelaste juurde. Minu põhihobi on mu põhitöö - mäenduse arendamine ja õpetamine, seepärast ei ole ametlikuks suguvõsaurijaks hakanud. Küll aga on abikaasa suguvõsaurimine esitanud mulle väljakutse, katsetada selle alal arvuti võimalusi. Paadunud arvutikasutajana olen üht-teist teinud ja ühe katse ka siin esitanud.

MARTIN LIPP

Sündinud 2. 04.1854.a. Tarvastu khk. Vooru v. Peetruse talus kroonutalu rentniku pojana.

Õppis alguses kohalikus küla-, siis Tarvastu khk.-koolis; 1867.a. jätkas ta hariduse omandamist Valga kreiskoolis ja hiljemini Tartu gümnaasiumis; 1874-78 õppis Tartu Ülikooli usuteaduskonnas, mille lõpetas teoloogia kandidaadina. Prooviaasta pidamisel ja õpetaja koha saamisel kannatas sallimatuse all kohalikkude sakslaste poolt, kes heameelega eestlasi õpetajate kohtadel ei näinud. Peale prooviaastat Paides ja Iisakus sai 1880.a. Tartu Jaani Saksa kog. diakoniks, ühtlasi andes tunde mitmes Tartu koolis, m.s. ka kohalikus õpetajate seminaris. 1882.a. valiti ta Kaarma kog. õpetajaks ja kutsuti 1884.a Nõo kog. õpetajaks, kus töötas kuni surmani 8. 03. 1923. – Lipp on teotsenud suure hoolega ajaloo, luule, kooli- ja lastekirjanduse alal. Tema tegevuse õitseaeg kuulub 1881-1910. aastatesse. Tema huvi ajaloo uurimise alal oli peamiselt seotud kodumaa kiriku, hariduse ja suguvõsade ajalooaga. Tema “Masingite suguvõsa” (Tartus,1907), mis ilmus Eesti Kirjand. Seltsi toimetuste seerias, on mõningatele vigadele vaatamata säilitanud tähtsuse senini ja on meil sellisel uurimisalal ainus mainimisväärne teos. “Masingite suguvõsa” jaoks on ta suure usinusega mitmeist arhiivist ja allikaist materjale kogunud. Selle tema genealoogilise uurimuse tähtsus on seletatav Masingite suguvõsa liikmete, eriti Otto Wilhelm Masingi osaga meie kultuuriloos, ehkki mõnelt poolt on vaieldud tema väite vastu Masingite suguvõsa eesti päritolu kohta. Tema genealoogilisest uurimisest oli trükivalmis, kuid seni veel ilmutamata Karelli suguvõsa ajalugu ja oli teoksil Laalandi ja Lipu enese suguvõsa ajalugu.

Laualehe toimetus:

Toimetaja:

Ants Roomets

Telefon 6 775 011

Tehniline toimetaja:

Pille Mäerand

Kirjad: 12614, Akadeemia 70 - 13

Liikmed:

Ants Härma, Hjalmar Märskä

E-mail: pillem@emkk.ee